

PROZA

Tone Perčič

In ti boš meni ponoči trkal na vrata

Zunaj je še sijalo poletno sonce, čeprav smo bili že čez prve dni septembra. Mogoče je bil prav to tisti pravi čas, se pravi, tik pred obiranjem zrelih plodov, ko se je profesor Cuznar odločil, da bo učencem dal priložnost: svoje mlade možgane naj napnejo do skrajnosti, pa naj se zgodi, kar se mora: naloga, ki se že na daleč kaže kot storljiva, sploh ni zanimiva, to je jasno. Da se ne da o ničemer pisati, da se ne da ničesar povezati, da je zmuzljivo, komaj otipljivo, da tega sploh ni, da se sploh ne moremo pričakati o senci, ker se nam še ta le zdi, da lahko govorimo o senci naših dvomov, senci naših slutenj, naših preganjavic, naših sanj, sanj naših umrlih prednikov, ki nam šepetajo v našem snu, ki gradijo ceste in svetla mesta v snu naših otrok ... Se je s tem izpostavljaj kritikam profesorskega zbora? Seveda se je. A kdo bi tvegaj odločnejši korak proti njemu, ko pa sami niso bili prepričani o pravilnosti svojega početja! Recimo, da je bil posebnejš. Bolezen, zanimivost, prehodni pojav, klimatska sprememba, ki izgine v daljšem obdobju in se izravna v premico, v soparno poletno meglico, ki sprhni v zgodovinsko stratosfero.

Če kaj napišete ali nič ne napišete.

Če o tem samo razmišljate.

Če niti to ne, če ni vredno o tem postavljati vprašanj, oblikovati misli, sejati besed ... Lahko je odveč pika, vsakršna interpunkcija ... Primemo papir, odložimo ...

Igrala sem se rinko-žbrinko / igrala sem se kozo-klamf ... Prepoznate, seveda. No, torej. Mogoče se zdi to komu staromodno, ampak to je lahko dobro izhodišče za razmišljanje. Za graditev.

Se je napolnila njegova možganska mišica z idejo, da bi namesto pisanja raje poskusili s še staromodnejšim nastopanjem, torej z govornimi vajami? Kar bi bilo mogoče bolj dramatično v tem starinsko dekoriranem prostoru, z ladijskim podom in lucovo pečjo, pred njo pa, mogoče na pručki stoječ, mlad, jesensko zrel dijak, ves sijoč od zdravih misli.

Brez prepisovanja, ni potrebno. Lahko oddaste prazen list.

Potem ... Potem je čezenj zakrilil črn krokar dvoma ...

Vzel je obrabljeno usnjeno torbo iz telečjega usnja in sedel: Ali so ti ljudje še resnični ali so iz nekega testa, ki je tu samo zato, da bi mu ugajalo tisti hip, za tisto predstavo? Ali ne mislijo svojih misli krvavo zares in kaj koristijo, če za njimi ni njihove krvi? Kaj je to potem le nekakšna gledališka predstava ... Se tega zavedajo ali ne? Prava reč, če se ne, to so le igrice ... Lahko bi jim dal recimo kaj igrivega, toda otročje teme so na nižji stopnji, recimo *moj prijatelj ... ali kako sem prvič ... pobegnil od doma, kako so me iskali, kako našli ...* Lahko tudi *svet na razprodaji, moja prva velika slikanica, moje prve velike sanje ...* Bi rekel tako, da mi zdaj prihaja na misel bolniška soba in kako so jim podaljševali življenje in takšna iluzija, kot da ne bo še treba umret, zdaj še ne, čez eno uro tudi še ne, jutri zjutraj tudi še ne, jutri popoldne ne, zvečer ne ... Ampak kdaj! Do kdaj! To ne more tja v nedogled! Treba je zarezati v meso in tukaj lahko Prévert pomeni tisti vezni člen, ko rosno resna mladost postane resasto resna odraslost ... *igrala sem se trden-most / igrala sem se brusit škarje / igrala sem se ravbarje in žandarje ...* Potem, za tem kot slap padajočim otroškim mlinčkanjem, pa tista prava melodija ... *a s tem sem končala končala končala / zdaj bi rada umor se igrala ...* Meni bo kdo o tem govoril, meni, ki sem jim zrl v oči, ki sem jim otipal gležnje, ki so mi jih pripeljali pred oči, ki sem jih odpeljal, in tako naprej in jih je zdaj polna literatura in povedo naj mi, kateri so kateri, in še kaj, in kdo jih je prosil in čemu je bilo to potrebno in takšne stvari, le da jih jaz ne bom spraševal, vem pa, da je to tukaj tako in da ne moreš pustiti ... Polajnar, ta je nadarjen, vem, on bi lahko kaj potegnil iz te misli. Lahko bi jim dal več misli. Vsakomur po nekaj. Potočnik, prav tako. Ribnikar. Ta je bil zraven, njegov

oče je bil zraven. Večkrat je bil kdo zraven, da jim je bilo laže, čeprav sem že rekel, vedno nekje na begu, mudilo se jim je ... Potočnik je prišel k meni. Rekel je, to je bilo tako kot med Indijanci, rekel je, oni so žrtvovali najboljše, se pravi, najboljše izmed otrok, same odličnjake, potem tudi odličnjake iz hleva, se pravi, najboljše bike, krave, purane, prašiče in druge domače in divje živali. Potočnik je rekel, da niso bili samo Indijanci zagreti, bili so tudi drugi, Grki verjetno. Od Polajnarja ne moreš terjati, a je vedel. Zdaj bi mu lahko dal priložnost. *Cabestanh*, je rekel. Lepo ime, če se tako vzame ... Danes ne znamo najti tako lepih imen. Tudi Briva, Rodez ... To je priložnost, in če bi bil Polajnar pameten, bi jo lahko izkoristil takole:

"Zdaj pa poslušajte, goveda, kaj vam povem, da ne bi ponavljal, ker bom gotovo kaj pozabil: daleč naokoli se govori, da so ti kraji postali napredni, sijajni in vsemu krščanskemu svetu za zgled. Toda zlobni jeziki dodajajo, da le pri nas, na našem gradu, ljudje še vedno živijo v nesnagi in prostaških požrtijah. Danes tako stopamo skozi veličastna vrata v nov svet: svoj jedilnik bomo obogatili z novo hrano: k nam prihaja trubadur Guillaume de Cabestanh, mojster petja in filozofije, modrec, ki bi si ga želel vsak dvor, od Malemorta do Rhodeza. In z njim njegov žongler, mojster muzikant, ki zna še kaj drugega kot naš norček Morvan, ki se najraje podi za podganami po grajski kleti in zdaj baše vase še zadnje kose pečenke, ker prašič ve, da bom brž s temi besedami ukazal odnesti pladnje!"

/Polajnar ve, da bi se tisti trenutek zaslišalo škripanje z zobmi, vreščanje, kot bi se podiral star lesen strop, brca, namenjena Morvanu med pijanskim kruljenjem, nerganjem, prdci ... Tako je to med divjaki, je zagodrnjal profesor, vzel kozarec in si nalil vino./

"Dobro me poslušajte, gobci neotesani! Vem, da je med vami prešuštva in brezboštva kot zajcev v gnezdu. Vzemite to kot moj odpustek in stopite na častno pot očiščenja, pokore in ponižnosti, dokler je še čas. Bog ima neskončno potrpljenje, toda njegova jeza lahko čez noč pride nad nas. Za našimi mejami so sami sovražniki, francoski kralj, papež in nemška drhal, ki samo čakajo, da bi nas lahko pobili in oropali. Njihove medsebojne razprtije so nam za zdaj še v korist. Okrepimo se s plemenito mislijo, ki jo bo zaigral Cabestanh, kot nam velewa božja previdnost."

V tistem zaigrajo trombe in na stežaj se odpre porton:

"Vaš služabnik, milostljivi, ki ni vreden vzvišenega povabila, si je drznil zmotiti vaš mir, da vam zapoje v čast spisano kancono, če premilostljiva gospa kaj takega sploh dovoli."

Brokatna temnordeča oblačila, uglajene kretnje, dolgoveznost in naučena baletna vdanost v besedah in gibih. Vsi tega niso znali prečitati. /Polajnar opazi, profesor oceni. Recimo, so učenci, ki imajo duha .../ V dvorani je zavladala tišina, za marsikoga mučna. Grajska straža je povabila helebarde, pijana družčina kozarce. In potem tista svilena glasba, zaradi katere so padali imperiji – in ženske – kot bi jo trosili angeli in ne le drobni postavi v rdeče nabranih oblačilih, ki pojeta o dolgi, vijugavi in trnovi poti, poti skozi oljčne gaje, pa po raskavi kamniti stepi, neslišno mimo nevarnosti – mimo kač, roparskih vitezov, razbojnikov, vojaških dezertarjev in izobčencev – ki ju je pripeljala skozi prenekatero preskušnjo pred samo vladarico neba, milostljivo ... *domino Seremondo*.

Grof je bil prevzet, ves kamnit in poten. Dvorjani niso skrivali začudenja.

"Kaj je vredno moje življenje, čemu lepe geste in orlov let nad previsno steno, zakaj neprečute noči na pohodu in juriši na brezverce v Sveti deželi, če ne morem izkazati poklonov in časti, ki si jih zasluži presvetla vladarica neba in mojega srca, milostljiva gospa Seremonda ..."

Grof je zdaj kimal in se zadovoljno nasmihal. Tako bo pokazal grabežljivim mejašem, da je tudi v Rousillonu doma omika, ki so jo velevali ligurski in katalonski dvori. Ta italijanska nečimrnost in katalonska objestnost ... če tako pomisli ... Nove pogodbe z mejnimi grofijami lahko čez noč spremenijo stvar in že smo v vojni. Potem bomo videli, koliko si kdo upa. Če si nesramen, sredi noči vpadeš v mesto, vse pokolješ. Si barbar, pravijo, a bolj kot to se te bojijo in kdo se te potem še upa izzvati. Zatorej le mirno kri, družina Doria in drugi priskledniki, ki podpihujete v Vatikanu ...

Manj navdušenja je bilo med njegovimi svétniki in služinčadjo, katerim so se umetnije žonglerja, njegove žogice in salti zdeli komaj vredni pozornosti, besede njegovega spremljevalca in gospodarja pa brez vsakega smisla, preveč zapletene in zato neresnične, prepolne laži. Če veš, če imaš, če čutiš, rečeš, pobašeš in greš. Tako je to pri nas ... Vse drugo je politika, korist in izdajstvo ... Kakšna gospodarica srca, kakšna hinavščina in vse skupaj sredi nekakšnega teatra, ki kar traja, pa čeprav z zvoki cimbal in ob pozvanju zvončkov! Zehalo se jim je, skrivali so se, si kazali osle in druge

porogljive geste s prsti in tako je bila zamera le še večja, saj tega niso smeli kazati drug drugemu tako kot poprej, v tistih zlatih časih svobode...

Osamljena Seremonda pa je prvič v življenju doživela nekaj mehke pozornosti, prijaznega dvorjenja, ki ni poznalo surovega vonja po vinskih tropinah, slabo opranih sodih in zadaha po svinjski masti. Mogoče se je v njej kaj premaknilo ... Mogoče se je prebudil neki daven svet, nekakšna slutnja otroštva, sveže, vabljivo umirjene pokrajine, ki je dremala tik za tanko steno predirljivega šuma, pod plastjo vseviljive vsakdanje kulinarčne, enološke in še kakšne drugačne dobrotljivosti ... Vprašala je grofa, ali kani poet prenočiti pri njih.

"Ne le prenočiti. Pri nas bo ostal nekaj dni, da nam še kakšno zapoje, recimo kakšno balado o križarskem pohodu, s katerega so se pravkar vrnili krščanski vitezi, kakšno kancono o naših dvornih damah, katerih sloves gre tja do Rima in Jutrovega."

Tako se je potem ob matinejah in soarejah počasi spletal trubadurski dnevnik ljubezni, kot recimo roman o lepi Na Audiart v Malemortu, o njenih prekrasnih kitah, o modrih očeh z Daljnega vzhoda, o gospeh v nabranih oblačilih, ki jih opevajo zlati zvoki lutnje in šepet ljubezenskega stihotvorstva. Kdo bi jih motil ob jutranji zori, ko božja mana rosi z neba, kdo ob ognjeno rdečem sončnem zahodu, ko gre duša počivat v prekrasne prerije pesnikove domišljije. Grof je bil navdušen. Tudi sam bi posnemal veličastnega pevca, pisal verze in premišljal o novih junaštvih, ki bi jih ukazovala vdanost njegovi ljubljeni. Očistil je svojo prašno obleko, se obril, začel umivati in uriti dvorjane v viteških spretnostih in lepi besedi. Mogoče je bil to vzrok, da ni opazil plamenečega žara gospe Seremonde, ki je bila že dalj časa v mislih in s srcem vdana potujočemu svilenemu pevcu.

A česar ni opazil gospodar, so njegovi hlapci: pogrešali so predvsem sočno slanino, ki jim jo je odrekel, da bi jo zamenjal s prazno filozofsko šolo. Vse zato, da bi ugajal drugim, da bi se pred njimi postavljaj? Se je res postaral, da se je tako spremenil? Njegov pogum, o katerem je šla beseda, da ne rečemo, njegov veliki pogum, ali natančneje, njegova objestnost naj bi zdaj naenkrat odstopila mesto besedovanju, akordom glasbil in umetelnih verzov? Kaj niso najbolj milozvočni akordi prav tisti, ki jih igrajo težki kozarci po hrastovih mizah, zven srebrnine, porcelan iz Limogesa, ki ga treščimo ob tla ... Čakali so na priložnost, da so se mu lahko približali:

"Konec koncev je vseeno, ali verjameš ali ne, nam je vseeno, kar se tega stila tiče. Ti povej, ali lahko živiš od besed, ali lahko pohlepnega sovražnika potolčeš s poezijo, ne da bi se zjutraj izdatno podprl s slanino in pečenimi jajci. Kdo, misliš, da bo branil naše mejne trdnjave? S tem pevcem prihajajo slabost, bolezen, poležavanje ..."

Sprva jih je odslovil kot nadležne mrhovinarje, krokarje. Primitivce.

Posedanje kuharjev in kletarjev ga ni motilo.

Kar naenkrat je bil slep za kibicanje svojega norčka.

Nekateri so menili, da se bo že sam naveličal, nihče pa ni tvegala resnejšega, bolj prepričljivega koraka, kajti grof bi se lahko spozabil in nesrečnika zapodil z gradu.

Če niso bili na kakšni nujni dolžnosti, so se mu izmikali in muzali, previdno oprezajoč iz kakšnega kota. Celó živali so se oddaljile, mačke, psi, ki so prihajali bliže sredi norenja, da izmaknejo kakšen kos mesa, ki bi pomotoma padel pod mizo. Sredi truščá jih ni nihče opazil.

Ni bilo treba predolgo čakati, da je čas vzel svoj davek. *Čas terjal je ...* je zapisal pesnik. Kot mravlje po dežju so se po dvoru razkropile zgodbe o tem, kako prelepa Seremonda vara grofa Ramona, zdaj s svilenim, eteričnim pevcem, zdaj s spretnim, nevidnim žonglerjem.

Vara te, rogonosec, so mu šepetali glasovi iz teme. *Cocu, cocu ...* kot bi se mu rogale kukavice. Objem njegove žene, ves hladen ... Ki je priplesala, ki se je izvila izza zavese, srečna kot še nikoli ... Ki se mu je zdela, a k čemur so prigovarjali ... Taki so, vsi so taki ... Spet ti glasovi iz teme ... Spet alkohol, na skrivaj tokrat ... Taki so, kamor pridejo, tam se začenjajo vojne. Ti pesniki, mar jih niso metali v ogenj, da bi imeli mir pred njihovimi zvijačnostmi. Jih niso izganjali v Pont, da tam meljejo na peščini in zabavajo morske konjičke, če jih ne poslušajo sirene in druge morske vile ... Vara te, osel, vara ... Sam si si skuhal ...

In zdaj še zadnji prizor pred usodnim dogodkom, ki ga je ugledal gospod profesor, recenzent naloge nadarjenega dijaka: da bi vzpostavil ravnotežje, zroč za ženo, ki jo je dehtenje poezije odnašalo vse više in še više, je moral Ramon niže, še bolj k dnu, na tla in še potem čvrsto po trdem pesku. Samo tako je lahko ohranil tisto trdnost ravnovesja, ki je bilo nujno potrebno,

da veselje ni razpadlo na drobne koščke. Ampak ali je sploh imel izbiro? Ali je kdo to opazil? Ta silni napor, to žrtev?

Zdaj je glasba prihajala že iz vseh kotov. Celo s podstrehe, kjer so na svojih lastnih odpadkih gnezдили golobi, iz kleti, kjer so tavale podgane, potem ko dolgo ni bilo več zapornikov, prihajala je iz teme njegove samote, ki jo je hotel pregnati s kričanjem, a kaj, ko ni upal na glas ... Pa kaj? Je res zbolel? Je res ...

Vara ga.

Ju bo sledil, da ju pokonča kot tisti Gianciotto Malatesta ...

Še je hlinil navdušenje: "Naš dvor ... Dobil sem sporočilo iz Rodeza... Vsi nam zavidajo ... Hautefort, Montfort recimo ..."

A kaj, ko ga ni več nihče poslušal.

Rekel si je, teliček ubogi, zdaj je, kar je. Zdaj te zapodim ali pa te skrajšam za glavo. Če se je prijel za svojo brado, za kocine, ki prerežejo meso ... In če pogleda te mehke glasbenike, poete, ki uporabljajo besede kot nežnost, *alba*, *aura amara*, oponašajo petje ptic in se bahajo, da lahko tekmujejo z njimi ... Še vedno se je smejal, a vse manj ga je bilo na matinejah ...

/Na tem mestu nastane spor med Polajnarjem in profesorjem, a ga bomo brž preskočili. Gre namreč za to, da bo zdaj grof nastavljal past skritima ljubimcema, da ju uniči. Zakaj? Zato, da si znova pridobi Seremondo? Ne, preprosto: tako bo uničil roganje in muzanje dvorjanov. Če se tako vzame, v kaj takega je bil prisiljen, kajti kako naj zadrži prvo pozicijo v hierarhiji, ki je tudi poveljniška in arbitražna hkrati, če pa bi se še naprej kazal v svoji vijoličasti neodločnosti. Posledice so nekaj, s čimer naj se ukvarjajo zgodovinarji, gre za značilni *delitto d'onore*, za to pa ga ne more nihče postaviti pred sodišče. Razreši zaplet. Nadarjeni pisec, to je opazil profesor, pa napravi napako, saj predvideva, da bo grof stkal pretanjeno past. Korenine tega so v socialnem položaju dijaka Polajnarja. Ta prihaja s kmetov in tam je preproščine več ko preveč. Grof je predstavnik tistega družbenega sloja, ki se je identificiral z *amour courtois*, z visoko politiko, kamor so kmete razen kakega Sforze res bolj poredko spuščali. Zato naj bi šel nad Cabestanhovega mlečnozobca z rafiniranim tkanjem dvorne spletke. To pristoji njegovemu stanu. Ima denar, ima ljudi. Ima zaplet, ima domišljijo, odločnost. Toda to je zmotno in na tem mestu profesor Cuznar prečrta

dijakovo izvajanje ter mu na robu napiše: *zgolj hipotetično, a kaj malo verjetno*. Lahko ga pozove na dvoboj, a v besedah spretni umetnik se mu lahko izmuzne. Lahko ga osmeši in potem bo še slabše. Predvsem pa za kaj takega rabi čvrst povod, ki se mu reče *in flagranti*. To pa spet pomeni čakanje, ki pa je že zdaj neznosno in popolnoma nepotrebno. Pevec je svoje napravil, plačali smo ga, zdaj mu denar vzamemo. Zato se odloči za hiter, nenadejan in razmeroma varen rez. Profesor tako Polajnarja opozori, da je njegovo izvajanje sicer logično, a mora v tem primeru vzeti v obzir tudi splošne okoliščine. Grad je bil namreč leglo vsakršnih primitivnosti. Pevec bi moral vedeti, da so ti ljudje lahko silno nevarni. In da ne pomišljajo.../

Ramon je predvidel – in v tem je imel neznansko srečo – da jo bo srečni pevec skušal pobrisati z njegovo prelestno ženo. Če se trezno vprašamo – bi se onadva skušala lotiti grofa? Redkokdaj premore toliko drznosti tisti, ki krade in ima že sicer slabo vest. To je podjetnost posebne vrste in glede tega se s Polajnarjem strinjata. Tudi on je zavrnil to možnost.

Cabestanha je torej treba ujeti, še najprimerneje bi bilo, da bi ga zgrabili, ko bi objemal Seremondo, in bi ga ujel sam Ramon. Kaj bo zdaj tiholazil za njim? Bo priredil lov, *chasse a courre*, in ga pahnil v prepad?

Ne. Star trik, poznan že iz antike, ki pa je pozneje doživel še veliko izdaj, in bralec mi bo brž šepnil, da pozna vsaj še eno značilno analogijo. Kaj se torej zgodi. Preprosto. Ramon zaprede Cabestanha v past, ki je ni niti naslutil: sam raznese govornice prek pasjega gonjača, nedolžnega, maloumnega bitja, ki ne ve, kakšne barve so glasovi, da se širi šepetanje po dvoru, da se mlada zaljubljenca dobivata ne le ob soarejah in matinejah, ampak tudi dopoldne in popoldne v grajskem paviljonu, kjer se poraja novo stihotvorje, nesmrtni verzi, ki jih krasijo sladki akordi. Ampak to le v govoricah. Tako.

Tako potresena vaba se je sladko lepila od ust do ust in to je bilo rojstvo novega ljubezenskega romana, v verzih in prozi. Ramon, ki so se mu približevali s klobukom v rokah, skromno – a le na videz – se je prepuščal lahkotnemu videzu breskrbnega zaupanja in le plitvo vzdihoval, ko je do njegovih ušes prihajalo plimovanje o ljubezenskih podrobnostih. Ah, pa to je le čvek. Nevoščljivost, kaj bi drugega. /Profesor je bil neprekosljiv, Polajnar je moral to priznati. To je pravi gambit, obramba stila, ki je pravzaprav le navidezna, v resnici pa v sebi skriva silovit napad./ Hlinil

je počasnost. Posedal je. Bil zamišljen, gledal skozi okno, skozi barvni ornament v steklu. Kaj je videl? Je videl svoje roke krvave? Niti ne. To storijo drugi, valpti, pomožno osebje. Mu je to pisalo na čelu? Ni mu pisalo. Imel je čas, figure je poslal v konjski galop. Zdaj je bilo tekanje. Spet dialektika: bolj so tekali Cabestanh, žongler in Seremonda, mirnejši je bil grof. Spet imamo stacionarno stanje, v bistvu. Si je lahko kdo mislil, da je on vlekel svetle nitke tihe drame šepetanja, zdaj, v tej stiski? Toda pesnik je vedel, da gre še za eno dejanje v drami, ki je bila prej le estradna igra, kateri mero resničnosti je odrejal sam. Zdaj ni imel več mere v rokah, to je bil zanj problem.

V tistem ga poišče Ramon.

"Si videl, prečastiti grof, kaj se je zgodilo?"

"Kaj pa se je zgodilo?" se je čudil Ramon.

"Obrekovanje, če še ne veš. In to najnižkotnejše. Iz svinjakov in pasjih ograd se je razširilo po bleščeči glazuri grajskega dvora. Sem brez besed in silno žalosten ..."

"Pa kaj te je tako prizadelo, slavni pevec. Takoj bom ukrepal, in to odločno. Ta surova, nevzgojena drhal. Daš ji priložnost, da očisti svoje manire, pa se ti gre tako maščevat. No, ne vem, tako se mi zdi ... mogoče se motim ..."

"Ne, ne motite se, prečastiti. Zagrozil jim bom, da jim bom odsekal jezik, če jih zalotim pri obrekovanju. Ko bom prvega kaznoval, se bodo ohladili in potem brigali le za svoj posel."

Pevec je veselo odplesal. Nekaj tesnobe je še ostalo, a le kot nekakšna senca, bled odsev usodne pretnje. Konec koncev – kam pa bi lahko pobegnili? Na sosednji dvor? Izkušnje so bridke. Bi jim sploh odprli vrata ali bi jih odslovili že na daleč, še preden bi prišli do obrambnega jarka. Dobro, če ti gori pod petami, potem tečeš kamor koli ...

Zdaj se je začel zabavati grof. Otipal je svojo moč, čutiti jo je bilo spet po hodnikih, čeprav ne več tako kot v prejšnjih časih, ko je bilo več rajanja in bakanalij vseh vrst. A ta svet se je neizogibno vračal. Pogladi se je in se po dolgem času razveselil svojega življenja: po dolgem času so spet njegove misli dale dihati stvarjem okoli njega. On je gibal, odpiral in zapiral vrata, pošiljal sem in tja ljudi, lopotal z okenskimi krili in gnal perjad po dvorišču.

Če bi bilo prav hitro vsega konec, bi bil žalosten.

Če bi predolgo trajalo, bi izgubil potrpljenje.

Kaj bo storil pevec? Ramon je razmišljal takole: Lahko jo pobriše, a to je malo verjetno. Nekaj časa bo še ostal, da bo ovohal do konca položaj, ga stehal in se potem odločil med Seremondo, tistimi damami, ki dehtijo daleč za njim nekje med vlažnimi zidovi, in tistimi, ki ga še čakajo nekje v Provansi, Piemontu ali Flandriji. On, pevec, se mora kot žrtev še malo omediti, da bo več soka v njem. Kot čebulnica z veliko soka. Če bi ga recimo zdaj zaklal, bi bilo to strahopetno, v krču ... Sam se mora javiti, sam mora priteči, oddahniti se mora ...

/Polajnar je pravilno opazil, da je marsikakšno trubadursko podjetje uspelo. Zato je zagovarjal stališče o več finese. Mar ni z ljubico uspešno pobegnil *Lo Sordels* in, konec koncev, kaj vemo o *Ventadourju*. In kaj o *En Arnautu* in *En Bertransu*, znanem podpihovalcu, ki konča tako, da si sveti s svojo lastno glavo v rokah, *pesol con mano, a guisa di lanterna*^{*}. Vendar nima prav. Cabestanh je padel v luknjo in to ga je stalo glave. Rešila bi ga le brezkompromisna prekanjenost. Strup, živo srebro, arzenik. Seremonda, ki ga podtakne in potem z zvezdicami v očeh skuša pretentati Ramona. Polajnar se mora zavedati, da so bili slepi rokavi, *cul-de-sac*, in da je Ramon zgrabil pevca kot zajčka, kot sobno žival ... Je bil potreben še kakšen pospešek?/

Cabestanh je začel, naiven, kot je bil, spet zlagati stihe, njegov žongler pa jih je spremljal z ubranimi poskoki. Spet je razpihal žerjavico Seremondinih strasti. No, tej baladi pripada še hiter in učinkovit finale.

Ramon gre tokrat ves razkačen v kuhinjo vprašat, ali je res, da je pevca in njegovo zvesto ženo zalotil grajski kletar, na sodih. Kuhar je prebledel. To zdaj ni bil več hec.

Pevec je moral nemudoma proč. Brez slovesa. Zdaj bi se šel samo še samomorilec pogajat z grofom. To bi bil obisk v volčjem brlogu.

Ni še napravil dvajset korakov skozi zadnja vrata z gradu, ko ga zgrabi grofov lovski čuvaj ...

^{*} Dante, Inferno XXVIII., 122.

Zadnji prizor se odigra v grofovem salonu. V komorni zasedbi, se pravi, sama, on in ona pri mizi. Znamenite portugalske intarzije in dragoceno orientalsko okrasje. Pozno jutro, dopoldan pravzaprav. Redkobesednost. Nihče ne omenja dramatičnih dogodkov, povezanih s pevčevim hitrim izginotjem.

Nato grof, kajti kazno je bilo:

"Ta kuhinja, da ne rečem, te naše provansalske specialitete. Se ti ne zdi, da bi človek ob vseh gurmanskih užitkih želel vedeti več o tem, kako nastajajo?"

"Ja, kakšne popadke pa imaš zdaj! Pa mi ja ne boš govoril, da bi morala zdaj sestiti s kuharjem ..."

"No, preveč se razburjaš. Groba si."

"Tu je rožmarin, tu ..."

"So dišave vseh vrst. No, nič takega. Je zato potrebna vroča kri? To je *arte*, sama veš. V tem, da pravilno umeriš vsako stvar. Ničesar preveč. Vse graciozno v harmoniji. V koncertu, v kontrapunktu, skladno v nov, plemenit okus. Res bo kdo rekel, da pri nas na gradu žremo, popivamo, se obmetavamo z mesom, ampak to je *passé*. Poglej jih! Vsi obriti, trezni! Oprana zlikana oblačila, vsak na svojem mestu. Nobenega smradu."

"Že," pravi Seremonda, "ampak to meso. Mehko je. Ni divjačina, nima tistega značilnega vonja po gozdu."

"Točno. Čeprav bi ti mogoče naš lovski čuvaj oporekal. Zajec je bil udomačen, a je hotel bežati, pomisli. Pa so ga ujeli na begu. Ubili. Odrli. Zdaj ga pripravljajo v kuhinji. To je samo predjed. Nekaj drobovja. Njegovo srce. Na tvojem krožniku."

Seremonda je odložila pribor in pogledala grofa v oči:

"Je ta udomačeni zajec pel prelepe svilene pesmi?"

"Je. A zadnje ni dokončal. Preprosto niso prenesli njegovega cviljenja, ko so mu stopili na rep. Morali so ga pokončati, da so ga utišali."

Seremonda odrine od sebe krožnik in vstane.

Zunaj so se slišali klici k delu. Njene zadnje besede so bile:

"Po tako plemeniti hrani nimam nobenih želja več."

---

* Kakor veleva legenda.

Potem stopi k oknu in se vrže v globino.

/Profesor pravilno opazi – tako kot Polajnar – obrednost. Brez nje ni katarze. Res ali ne, zdaj se o tem ne bomo pogajali. In trubadurji so bili zapeljivci, saj smo jih nekaj našтели. Zakaj slabotni Cabestanh ni s tem računal? Pri vsakem poslu je nekaj tveganja./

Vzemimo trgovce. Kupiš, prodaš, zaslužiš, dobiš, izgubiš. Znosiš noter, zmečeš ven. Vendar preveč obrednosti utruja, čeprav je ravno smrt velikokrat – verjetno zaradi takšnega ali drugačnega izročila – predmet obreda. Je izstop iz tega in vstop v neki drug svet. Obrednost je izročilo, ki govori o nekdanji slovesnosti, ki je spremljala ta prestop.

Ja sam pomalo gladan, reče Berija.* Vtis domačnosti, pristne zasebnosti, ki jo pri vrhunskih politikih vedno cenimo. Sami skrbijo, da niso previsoko. Da niso bogovi. Recimo Dengove fotografije, na katerih so njegovi otroci. Ganljivo. Imajo roke in noge. Tako, na prvi pogled so podobni ljudem. Mogoče celo govorijo kakšen jezik, ki pripada zemeljski civilizaciji. Fotografije z njihovimi ljubljenci psi. Lahko so kodri, lizači za posebne namene. Ti so bili doma na Titovem dvoru, na dvoru najbogatejšega rdečega monarha v Evropi, ki je bil že presit tisočev lizunov, ki so ga vsak dan prihajali po božje častit. Tega se je naveličal še Trimalhion. Vsega se je naveličal. Svoje večnosti se je presitil. Rad bi postal materija sama, duh sam, podstat vsake misli, užitek v postelji slehernika, okus po vinskih tropinah slehernika, srebanje piva, kisel olupek od jabolka, od slehernika, od slehernega sleherni užitek, cuzanje, lulanje ... Še danes padejo ljudje na kolena pred sliko tega kloniranega diktatorja. Njegovi lizuni imajo danes rotvajlerje, pitbule in druge bolj odkrito popadljive mrcine. Ampak to jim nič ne pomaga. Če hočejo, da se jih bodo ljudje bali, potem morajo tako kot nekoč – začeti pobijati ...

Ja sam pomalo gladan.

Stalin, Molotov, Čiaureli, Vera Aleksandrovna, ljubčki, ljubice, nova eksotika, nove naslade, nove pozabe, čeprav niso na Krimu. Prva liga.

Druga liga: Žukov, Nikolaj Mihajlovič Švernik ...

---

* Leonard Gendlin, *Iza zidina Kremolja: ispovest Staljinove ljubavnice*, Filip Višnjić, Beograd 1990, str. 438.

/Profesor Cuznar je bil mnenja, da si je Rezar izbral prezahtevno izhodišče: za šolsko nalogo ni treba zapletati preveč v sami dispoziciji. Vem, kaj imate v mislih, in skrbno bom spremljal razvoj dogodkov. Nihče ne dvomi o vaši nadarjenosti. Saj veste, kako stoji v *Lajni barbarstva ...*/

8. marca 1946 so v Leningradu kagebejevci prišli na vojno komando mesta po Zinaido Pahomovo Kordenjevo. Velik ulov za deželo, kjer so ljudje hitro izginjali in jih je bilo vse manj in manj. Še posebno, če pomislimo, da so poleg nje hitro zgrabili še nekaj intelektualcev, to pa je bila v tistem času – ki je še najbolj spominjal na tisti konec vseh časov, o katerem govori sv. Janez v Novi zavezi – še posebno velika redkost.

Zgodba se dogaja v Leningradu, ko ga Nemci med invazijo kaj hitro obkolijo. Sporno mesto na Nevi, nekateri mu pravijo severne Benetke – vsak bi rad videl kje svoje Benetke – je bilo sprva tarča finske strategije, nato se Rusi v skušnjavah s svojimi lastnimi slabostmi spustijo s Finci v vojno in jo skoraj izgubijo. Toda potem pridejo Nemci. Zdaj ni več igračkaja. Veliko se umira in nebo je polno dima in trupel, ki so obvisela, krvava in osmojena, na obzorju apokalipse.

Tema, led, smrt.

Med temi kamnitimi spomeniki.

Von Leebova konjenica se je ustavila pod mestom, von Rundstedtova je jahala proti Kijevu in dalje proti jugu, proti Odesi in Krimu, medtem pa so von Bockovi jekleni konji prodirali čez Smolensk proti Moskvi. Vtis je bil, da se je usodno splašila grofovsko družčina.

Hitler se je v svoji nadutosti domislil, da bi Leningrajčane mučil tako, kot so to znali početi nekateri veliki vojskovodje, o katerih so se ohranila izročila. Znanje morilske obrti sta razkazovala Džingiskan in Atila. Potem Džingiskanovi generali, ki so v prah spremenili sijajno perzijsko civilizacijo, umetelnost *Tisoč in ene noči*, Aladina, let na preprogi, mojstrovino šahovske igre in – astronomijo. Mongolom pripada slava največjih barbarov vseh časov! Drobceni Atila je njihov slab ponaredek v okrutnosti in divjanju. Turki pa prave kamilice.

Hitler je imel svoje *sanje* in potem so deževali ukazi njegovim generalom. Leningrad, zibelka komunizma. Čeprav je bil Hitler ljubitelj delavsko-totalitarističnih jeklenih jarmov, pa je bil do komunizma zmeren. Ko Rusija pade, bo Stalin njihov kolonialni upravitelj. Nekakšen Herod.

Če vzamemo, da je Stalin prve dni nemškega konjeniškega napada samo pijančeval in utapljal žalost zaradi premetene prevare – te je bil več sicer sam, če je bilo treba ukaniti dvorno kamarilo – potem so jo v mestu ob Nevi še poceni odnesli. Ljudje so bežali v mesto pred prodirajočimi germanskimi konjeniški polki, potem pa spet iz mesta pa potem naprej tja daleč proti Sibiriji. Milijoni so prišli, milijoni odšli.

Prve granate, ki so padle na mesto, so kot zgovorno znamenje bližajočih se časov – uničile osrednje skladišče hrane.

Zinaida Pahomova ... se je, kot je pravilno opazil Rezar, udeležila kolektivnega stradanja. Vsi so gledalji ta prizor z zanimanjem: tisti, ki so prihajali, tisti, ki so odhajali. Nemci so gledali in prezebali. Za zdaj so bili še siti. Ruska vojska je bila nekaj manj sita, a je vsaj znala prezebat. Vsi so se od malega učili stradanja, že od nekaj. Kar sta vladala v Kremlju rdeča carja, Lenin in Džugašvili, je stradanje pridobilo pri vseobčem državnem, ideološko odrešilnem in aziatsko obrednem ter svetovno zveličavnem pomenu.

Kjer so še šipe ... tam je srež, podnevi in ponoči.

Ni znakov življenja. Ni elektrike.

Kje ni šip ... so deske ... če so. Ni znakov ...

Več življenja je v kleti. Ni pravih znakov, ni svetlobe, a je varneje. Topleje. Deliš prostor s podganami, ki so prišle z obrežja Neve na prezimovanje, a je varneje.

Zinaida se je sklonila, prijela za kljuko in prelistala svoje telo v spalnico. Na oknih je bil srež, pod njim ledene rože. Čutila je znoj, ki se je oglašal med drgetanjem. Občutek, da se vse lepi, da duši. Po stenah gredo sence, a nikogar ni, ne glasu ne ljudi, nihče ne trka, nič ni. Odpreš omaro ... Misliš, da so podgane, pa niso. Luč, nič. Ni elektrike.

Bo kdo pomagal tem duhovom, ki trdijo, da so ljudje, bo kdo napisal peticijo in jo poslal v London? Je kje Bog, o katerem se je razneslo toliko sporočil?

Je še kdo poleg omenjenih institucij, ki bi bil pripravljen pomagati in ga je treba samo poklicati, sicer bo še naprej miroval?

Nekje morajo biti energije, skrite energije ... V Braziliji? Sokovi zemeljski, meso, ki ga odrežemo in zadiši po svežem zraku in potem slastno, ko ga vržemo na razgreto mast ... Tam, kjer je zelena planjava, črede antilop.

Stopila je k postelji.

Prisluhnila je ... otipala je ...

Zrak je miroval. Že dalj časa je bilo, kar je zrak v spalnici obmiroval. Dokler ne bo topleje, se pravi, do pomladi, do maja, junija, vsekakor ne pred koncem aprila. Dotlej je še daleč. So dnevi, ki nočejo izginiti s seznama in se trdovratno upirajo s svojim zatonom, z večerom in potem še kar tja z nočjo, ki noče izginiti, ki ne prinaša spanca, ki je eno samo bobnenje, težki koraki nekje nad glavami, bobnenje in svetloba, bliski brez eksplozij tja daleč za vodo, led in potem temna senca katedrale svetega Izaka, vsa plameneča v svoji ponosni drži, čakajoč na naslednji topovski udarec ...

Še je dihal. Dokler še diha, je pohitelo njeno srce z nagovorom ...

Juha z zeljnatim listom iz ljudske kuhinje. Zadnja stvar, ki jo je pojedel pred dnevi. Ne bo več jedel. Noče več jesti. Ne more ... Nima moči, da bi ... pregriznil ...

Pazi, da se ne spotakneš v temi ob te knjige, si je rekla. *Moby Dick*, je otipala vgraviran naslov ... Težke so ... Odrinila jih je z nogo.

Čas se ni premikal.

Mogoče bi tako preživeli, jo je prešinila iluzija. Če bi tako obmirovali za dolgo število let, za veliko let in mogoče za celo stoletje, da bi bili čisto pri miru, brez kretenj, brez misli, brez najmanjšega šepeta, potem bi mogoče vzšlo sonce, čez veliko let, in ogrelo bi obrežje reke in trava bi spet pognala. Lovili bi ribe, če bi bilo treba. Nikogar ne bi bilo, Nemcev ne bi bilo, ker bi se posušili, ker bi splahneli, ker bi izginili v mah. Ne bi bilo strahu, ne bi bilo ljudskih komisarjev, nesposobnih nepismenih direktorjev, gobezdavih nastopačev, neukih trobil in porogljivih sodnikov, nesposobnih oficirjev, generalov ... Da bi bil mir, v tej deželi, da bi bil mir, da bi bil mir, prej ko umrejo, torej, da bi bil mir še na tem svetu, ki ni krtov svet. Vseeno to ni krtov svet, čeprav ljudje živijo v kletih, v krtinah, ker je pač za tale hip ... Ampak prisegajo, da niso in nikoli ne bodo krti.

Še je dihal. Slabo, a še vedno.

Nekaj časa je trajalo, dalj časa je trajalo, a v popolni tišini je zaznala sapo kot v sanjah. Bolj občutek, da te je nekaj toplega pobožalo po licu. Nekakšen spomin, bolj želja po spominu ... Tako ne more biti na vekomaj, ker bi bile človeške želje popolnoma zaman. Te morajo nujno prispevati, vsaj s kakšno drobtinico. Z mrvico, ki jo nekdo odloži na vzglavje. Recimo,

da ti piše, da misli nate. Da je mislil nate, da je že dolgo tega, ampak da se še dobro spomni, ker ga spomin še ne vara, da se je nekega dne za hip spomnil nate in da se je vprašal ...

Ali ta človek še živi?

Spomnil sem se, da sem se vprašal, in zdaj ti pišem. Ali še živiš? Zavpij v to vesolje mraka in slišal te bom čez to jekleno besnenje, ker boš preglasil, samo če boš odprl usta ...

Nekaj časa je trajalo, da se ji je zazdelo, kako se lahko oprime ... nečesa v zraku. To je zanesljiva kretnja, tega se spomnim, to je ta toplota, iz otroštva. Pred spanjem. Živ spomin kot živa voda.

Kot nekdanji in sedanji preiskovalni sodnik je vedela, da je zanesljiva še vedno kakšna primitivna metoda. Vzameš list papirja, zelo tanek list papirja, in ga osumljenemu pomoliš pod nos. Če zaniha, še živi.

Nekateri poskušajo s svečo, ampak sapa lahko pride od koder koli. Lahko jo sproži tresljaj ali misel na nemirno roko. Ni tako zanesljivo, pravijo sodnomedicinci. Ti že vedo, zakaj tako pravijo.

Oni in ona, jo je za trenutek prešinilo, bi imeli zdaj daleč največ dela. Če se tako vzame, saj so se za to usposabljali. Mogoče bodo poprijeli, lepega dne, če ne bodo prej pomrli in bodo njihova trupla poprijeli drugi...

Zdaj v resnici nima nič dela. Ti komisarji, to je brezupno nepopoljšljivo. Samo pijejo ali pa ima občutek, da je vse pijano in ... še kar iščejo izdajalce. Slišiš jih, po trije in trije hodijo, v kotu stojijo, vedno govorijo ... Mogoče je bolje, če govorijo. To je poznala še kot komsomolka in zdaj je vse to videla kot film. Tisti, ki malo ali nič ne govorijo, tisti so zadnji, ki jih srečaš, potem ko greš skozi vrata v drug svet.

In tako hitro se prelistajo drug ob drugem. Tako tenki so tudi. */Figuren?/*
Zakaj so tako molčeči?

Potem, samo z nenehnim govorjenjem, besedičenjem odlašamo, preprečujemo, prelagamo ta naš odhod, ali pa je vse samo občutek, da tako je, v resnici pa je prav prijetno in le videz vara? Je kdo tukaj, ki zna odgovoriti na to vprašanje?

Je kdo?

Kaj je onstran Velikih vrat?*

Šla se je prostovoljno prijavit, pa se ni nihče zmenil zanjo. Sem in tja pade kakšna granata, na slepo, ampak za zdaj še ni hudega. Če bo tako, potem s to lakoto, če nam jo uspe pozabiti in živeti le od misli, potem nam ostane samo še mraz, ki ga bomo z drugo zvijačo ...

Že je vstala, a jo je zadržal z roko – neverjetna moč, da ostrmiš – da jo je streslo:

"Mama!"

"Mama je tam ..."

"Še živi? Jo zebe? Klical ..."

"Si jo klical?"

"Nisem mogel. Kako je? Še živi?"

"Še."

"No, poglej! Sem vedel, da naju ne bodo zlomili. Zjutraj so bili tukaj in so mi povedali, da bo topleje. Saj veš ..."

"Vem, kako pride pomlad. V enem samem dnevu, ko topli vetrovi zapihajo čez finski zaliv."

"Tako je. Bili so zadovoljni. Jutri spet pridejo."

"Utrudil se boš," je bila začudena nad njegovo močjo Zinaida. Bo hotel še vstati?

"Jutri mi boš spet brala *Moby Dicka*."

"Zdaj grem."

"Poglej še mamo!"

Zinaida se je sklonila z isto krettno in vedela, da jo spremlja z očmi, kajti slutil je ... Že od prejšnjega dne je vedela in več kot to: zdaj je vedela, da ni še nič ukrenila in da je iz ure v uro teže in da bo treba, čeprav je bil to pogost pojav, se pravi, da če si se sklonil dopoldne čez okno, če ti je uspelo, potem si videl veliko tega na ulici, recimo zavoje, tako čudne zavoje, kot nekakšne mumije, ki so jih ljudje vlekli po snegu, včasih en sam človek, včasih dva ... Zdaj je imela druge skrbi, kajti morala bo najti kakšnega soseda ali znanca, čeprav je največkrat najboljši kar prvi, ki ga srečaš na ulici ... Zavila jo bo v rjuhe, potem pa proti večeru, danes, jutri,

* Boš poiskal odgovor, Fowler?

ko je manj ljudi ... Če bi oče spal, to bi bilo najbolje, potem mu lahko reče, da jo je odpeljala v bolnico, da je našla Olega, da ni na fronti, da je rekel, da lahko ... No, če bi ravno vprašal in ne bi vedel, se pravi, če se ne bi kar sam splazil, se pravi, da bi se mu uspelo priplaziti ... Dotlej mora najti grobarja, da bo skopal grob, če je še kakšen živ ... Nekaj jih je, teh grobarjev, ker je tako, da moraš človeka plačati, vsaj nekaj kopejk, in glej jih, trdovratneže, ki mislijo tako preživeti, čeprav večina in pa ob vsej tej množici, če se tako vzame, vsak dan, ko pade takole nekaj tisoč ljudi, ko pravzaprav ne veš, kaj je na tleh, kakšna odtrgana deska, tram, človek, posušen ali obgrizen od podgan ... No, prav zato. *Za nobeno ceno ne bom pustila, da veste, prokleta, za nobeno ceno, pa če takoj tukaj, za nobeno ceno ...*

"Pokrij jo! Vzemi mojo odejo. Zdelo se mi je, da sem jo slišal kašljati. Mogoče se mi je samo sanjalo ... Mene ne zebe več ..."

Zinaida je vstala in šla ...

... najprej sicer namenjena na pokopališče, a kaj, ko je pokopališče že kar v mestnem parku, v prvem parku, ki ga še doseže, kajti moči je še niso izdale in torej lahko še hodi. Od tam prihajajo ljudje ... in ti se živahno pomenkujejo med seboj in vsi so v belem in to je potem tako, kot ji je že pred dnevi pripovedoval oče, ta tudi zdaj umira in je mogoče že umrl, zagotovo pa bo umrl, rekel je torej, da so bili v belem, in zdaj jih bo vprašala, ali je mogoče to od mraza in kje je kakšen grobar, za vsak primer ... Grobar? Več jih je in vsak je grobar za svojega mrliča. Včasih sta dva, dva grobarja za enega mrliča, včasih eden. Včasih en grobar za dva mrliča. Odvisno. Včasih prej umre, preden izkoplje jamo, in potem ga dobijo tam, in lopato čezenj, včasih jih dobijo sede in potem je jutro in še kar sedijo in ne vedo, ali ne pridejo blizu. A zdaj je že drugače in vedo in potem se včasih tudi zmotijo. So ljudje, ki imajo vodko in so krepki, nekaterim gre celo na smeh, pomislite, nekaterim gre celo na smeh ... Ampak tem se je gotovo zmešalo, zares se jim je zmešalo in takole se režijo. Na glas. Pa še tako, da jih vsi vidijo ... Včasih prej umre, preden izkoplje jamo, zatorej so plitve, ker je težko kopati v tem mrazu. Če nimaš rokavic, se ti zanohta. Ne ogreješ se brez vodke in nikjer ni ognja, ker so posekali vse drevje. Če ne skoplješ hitro, lahko še sam zmrzneš. Ne moreš domov

in naslednji dan znova na kopanje groba, ker ne prideš več nazaj. Vsaj takoj ne, ker moraš počivati. Lahko si potem mislite, kaj pomeni takole potem prepustiti mrliča, ko te podgane in druge živali brez predsodkov ... Ne moreš vihteti rovnice ne motike, kaj šele kramp. Premisliti moraš. Jestni moraš, pomisli. Nekaj moraš pojesti, da ga lahko pokoplješ. Tistih ni tukaj, ki bi bili tako močni, so pa slišali zanje. Tukaj jih ni. Nikogar nismo videli. Lahko pa ti pomagamo, ampak zdaj je že pozno. Če bi imela zdaj truplo pri sebi ali če bi bilo zjutraj ... Preveč smo se zaklepetali in zdaj bo samo še bolj mraz. Ampak saj veš, potem je tako, da si jim dolžan, svojim staršem. Pokoplješ jih, tako kot so te oni prinesli na ta svet. Oni to, ti to, vsak nekaj, čeprav različno. So pa še kazni in to se ve. Člani komiteja, pa ovaduhi v civilu. Pridejo nenapovedano in pregledajo četrt. Zelo neprijetni so. Če te dobijo med mrliča, potem si ti kmalu mrlič, ker te kaznujejo ... Ni vseeno, ne, ni vseeno! Kdo je to rekel? Kdo ... je to rekel? Nihče ni rekel ... Kmalu je bila spet sama, Zinaida, zdaj med temi turkiznimi sencami. Nikogar ni bilo. Ničesar ni bilo. Vse je bilo negibno in ledeno, sence, modre od mraza, vetra, sem in tja kakšen blisk, nobenega groma več, glasovi, mogoče so kje mornarji ... pa niso ...

Nič ne bo. Danes ne bo nič ... (Si je vseeno potihno želela, da bi še njo pobralo in bi bila tako rešena tega nadležnega pokopavanja, ki se ga ne zna prav lotiti?)

Je profesor samo prežal na takšno Rezarjevo podtikanje, da bi ga zatrl, čeprav je bilo legitimno? Zakaj je treba toliko terjati od ljudi, konec koncev, zakaj jih je treba tako neusmiljeno goniti do skrajnosti, ko pa rabijo svoj mir, svoje spanje in lahko kot nadležne muhe odkloftajo moralne obveznosti? Spokaš, greš, poješ še svoj grizljajček, odmahneš z roko, in če je še kdo navzoč, ga pošlješ domov in mu rečeš, da nima nobenega smisla več in naj gre spat ...)

Tako je šla v kino.

Sedet.

Šla je v kino sedet.

Ljudje so sedeli v kinu in molčali. Čakali na predstavo, na nekakšno predstavo, čakali na nekaj kar tako. Mogoče na konec vojne ali na konec sveta ...

Mogoče so čakali, da bi jim dovolili pokuriti lesene stole. Toplo je bilo – za tiste, ki niso bili preveč sestradani. Od nekod je pridišalo po čebuli in to je bilo pravo razkošje. Ampak nikogar ni bilo videti, da bi jo jedel. Popadli bi ga kot psa, to se je vedelo: najprej tisti, ki je najdrznejši, potem pa še drugi ... če siromak ne bi že prej sam privolil ...

Mogoče si niso upali zanetiti požara samo zato, ker nisi nikoli vedel, kje je kakšen agent v civilu, kinodvorana pa objekt posebnega družbenega pomena. Kje boš pa vrtel filme o revoluciji in o neprekosljivih dosežkih pri graditvi prekopa do Belega morja? Sedemsto petdeset kilometrov so že, malenkost, kar je še ostalo ...

Nato ... No, to pa je bilo nekaj posebnega.

Nekakšno kričanje v veži pred dvorano, ampak kdo bi bil takrat pozoren na kaj takega. Si misliš, da so spet zgrabili kakšnega črnoborzijanca, mogoče kakšnega zmikavta, podlasico, ali pa kar tako ... Vpitje. Kričanje.

Trije, verjetno v plaščih, s klobuki na glavi, urejeni možje planejo v dvorano, v kateri so nekateri že zaspali na sedežih in čakali na filmske novice, ali kar tako, ker niso niti videli, da filmskega platna ni več, pa so zaradi sedežev, ljudi in razpoloženja imeli občutek, da jim je toplo in da jih ne bodo podili drugam.

Ti trije so v hipu stopili naravnost pred Zinaido, eden izmed njih pa je s prstom pokazal nanjo in zavpil: "Glej jo, Nadeždo Aleksandrovnol! Zbežala nam je, ampak ptičica je zdaj naša!"

Za hip jo je prešinilo, kako so bili hitri, odločni in dobro hranjeni in zatorej drugačni od vseh drugih. Pomislila je, da ima doma truplo, zdaj mogoče že dve, in da rabi močne in hitre ljudi, da bi ji pomagali najprej po stopnicah, potem pa še preostalo pot. Bili pa so tudi preteči in ni bila prepričana o njihovi dobrohotnosti, saj je imel tisti največji med njimi nekakšen oster pogled s priokusom pretnje. Bili so v bundah, škornjih, na glavah so imeli astrahanke. So jo mogoče hoteli preteptsti? Samo prestrašiti?

"Ni ta. To ni ta, fantje. To ni naš posel. Zbežala je, prasica, pobrisala in izginila ..." je počasi ugotovil eden izmed njih.

Potem je napetost popustila.

Kot bi se zrak izkadil iz njih, kar pomanjšali so se in postali podobnejši drugim, čeprav še vedno strogo urejeni med pisano, zvečine umirajočo srenjo kandidatov, ki je gledala stradež, ugašanje in umiranje.

"Tale je kost in koža. Izmozgana, obupana. Pustimo jo, saj je neuporabna."

Nekaj časa so se nemo opazovali, potem pa je Zinaidi prekipelo:

"Kaj pa mislite, da ste, zelenci? Zakaj niste na fronti, kaj! Povejte! Drhal voluharska, komsomolska! Ljudem pomagajte! Prijavim vas prvemu komisarju, ki ga srečam!"

Spogledali so se, potem pa se začeli debelo krohotati in zvijati, da so se morali prijeti za naslonjala stolov.

"Ja, kaj pa vreščiš, punči? Saj nič ne veš! Komisar, pa grožnje, tebe pa odpeljejo v neko štalo, da te posilijo. To hočeš? Kako pa veš, da nismo hoteli pomagati Nadeždi Aleksandrovni? Zbežala nam je iz postelje ... trockistka. Si zdaj zadovoljna?" Pri tem so se spet vsi zarežali.

"Iz postelje, ko smo ji hoteli dati injekcijo!"

Še bolj so se krohotali ...

"Daj, punči, daj srkni ..." so ji pod nos tiščali steklenico vodke. Zadišalo je in v temi so se zganile sence in prišle bliže.

"Dajta! Naložimo jo v avto, pa domov in jo nafutramo. Tako ji najhitreje dokažemo, od katere firme smo."

"Od firme? A je še kje kakšna firma?" se je spraševala Nadežda.

"Naša firma še stoji. Vsak dan bolj trdno, boš videla."

Bolj slabo se spominja, Zinaida, ampak tisti večer je bil, kot da niso bili v opustelem Leningradu, ampak v neki pravljici. Pozabila je že, kdaj je bila zadnjič v kopalnici. V kadi s toplo vodo ... In potem tiste drobne stekleničke s francoskimi dišavami, ki jih ni še nikoli videla, o katerih je brala v zapisnikih z zaslišanj, ko so jih pobirali razrednim sovražnikom, ženam trockistov in konspiratorjev atentata na Kirova ter jih ... dajali svojim ljubicam v darilo, da bi imele *več posluha* ... za doživetja v tem vsesplošno in vsesmerno opustelem času, ki je hitro sušil vsakršno upanje in veselje...

Kaviar in izobilje vseh vrst. Sušeni losos, pečeno meso na ražnju, francosko vino ...

Ni problema, to je lahko iz kakšne kleti. To se lahko najde popolnoma po naključju ...

Beli kruh na mizi ...

Mogoče je fatamorgana ...

Klavirji, kitare, slike, srebro, porcelan, bron, servisi, ikone, vilice in noži iz čistega zlata ...

So menihi na begu?

Neranjivi člani varieteja?

Za hip jo je prešinila misel, da bi jo bilo mogoče najbolje pobrisati. Mogoče, si je mislila, mogoče bi bilo pa vseeno bolje, ko bi bila doma in mu, preden umre, še prebrala kakšen odlomek iz *Moby Dicka*. Kakor ugašajoča svetla točka v temi je slišala še to, da je mogoče to krivično, da nekateri tako, drugi pa spet tako ... Ampak od tal se je dvigoval rohneči val, ki je tulil, pretil, živim, živim, ŽIVIM, HOČEM ŽIVETI. IZGINITE, PREKLETE SENCE ... Otresala je s sebe lepilo in čoln je odrinil od brega.

Gledala jih je okrog sebe, ob mizi, kako jedo, in od utrujenosti ni mogla premakniti nog. Ni zmogla besedice iz sebe in kljub temu se je počutila lahko, da bi lahko letela ...

To je zmaga, se ji je sanjalo! Tako bo življenje zmagalo nad smrtjo! Vedno bolj bo zmagovalo, vsak dan bolj bo ... Toplo bo in vsi bodo lahko prišli k mizi. Za vse bo dovolj in ljudje sploh ne bodo lačni. Še Nemci bodo lahko prišli jest, Nemecki, samo puške bodo morali pustiti v veži. Sploh pa ne bo več toliko streljanja in mogoče bo kakšen pok kar tako, iz občutka dolžnosti, da se sliši še kam drugam, kjer poslušajo ...

Poskušala je prekrižati noge, a ji zaradi onemoglosti ni uspelo.

Videla se je, kako ne more, in slišala se je. Imela je svetlo obleko, posuto z drobnimi rožami.

Nasmejani ljudje in izobilje. Še dvakrat, trikrat ji je poskočila misel na očeta, ki se je že sprehajal iz dežele senc v tostranstvo in potem spet tja. Spet je srečal svoje nekdanje prijatelje in spet so ga za bežen hip spustili nazaj ... Mislila jim je predlagati, tem veseljakom, da jih ne bo preveč zamudilo, jutri zjutraj, če ji pomagajo, tega ji gotovo ne bodo zavrnilo ... a ni mogla stisniti besede iz sebe. Ne zaradi veselja, ki je brizgalo iz teh teles, ki bodo lahko še dolgo dolgo vztrajala, ko že mnogih drugih ne bo več, kajti očitno so v dobri kondiciji in to jim že danes zagotavlja ... da

bodo lahko stradali, recimo, če začnejo jutri, še precej časa, vsaj dva meseca, mogoče tri, recimo pri pičli hrani – to pa je glede na okoliščine malo verjetno – in bodo tako preživeli mnoge, ki gredo danes še kako urno ...

Jutri mora pokopati, ampak danes nima besed ...

Še sama ni vedela, kako ji je uspelo na kanape, in potem je spala in še dolgo poslušala glasove v spanju, precej šibkejše kot v resnici, in to je bila tista prava hrana ... bližina človeka. Ta jo bo branil. Ta je njen skrbnik. To res čisto zares niso samo sence, ampak pravi ljudje, iz mesa in krvi ... Prešinilo jo je, da bo še živela ...

Igor Andrejevič Ponačevni, vodja te vesele družčine, je bil včasih lektor v mestnem partijskem komiteju. Prijatelj, zdravnik, mu je priskrbel dokumente o invalidnosti prvega reda in tako mu ni bilo treba na fronto. Za dobro plačilo mu je našel delo grobarja.

Predlagal je Zinaidi, naj se preseli k njemu.

Po nekaj mesecih, ko si je opomogla, ga je vprašala, od kod njemu tolikšne količine svežega mesa. In on nedolžno, s potrebnim zadržkom do nežnih bitij kot kje-si-kaj-si-pa-misliš:

"Koza predpotopna! Že štiri mesece ješ človeško meso. Tako si se razvadila, da je čas, da povrneš dolg."

Njeno življenje je tako urno zapeljalo v nove tirnice: po tržnicah je začela prodajati zrezke iz mletega človeškega mesa. Pa ne le človeškega, da se razumemo, vse so metali v stroj, tudi podgane in miške in pse ...

A ne le to.

Sodelovala je tudi pri nabavi mesa za predelavo.

Nekako pri oskrbi z mesom za nadaljnjo predelavo.

Stvar je bila preprosta: navezovala je poznanstva z mlajšimi častniki in predvsem z vojaki iz rezerve ...

Ni šlo hitro. Postopno.

Prvi je bil ... nočni čuvaj nekdanje pivovarne, ki so jo preuredili v skladišče municije. Te sicer ni bilo nikjer, a od časa do časa se je pripeljal kakšen kamion. Pravzaprav ni vedel in ga niti ni zanimalo ... Imel je družino,

otroke, bil je invalid, torej še eden, ki ga niso mobilizirali. Nekaj časa so ga opazovali, tako se gre k stvari. Nekaj časa ga opazuješ, ko pa se odločiš, moraš zgrabit in biti odločen, določati ritem, izbiro, odločati in deliti udarce. To je znal pokazati Igor Andrejevič ...

Najprej so mu obljubili, potem pokazali in nato dali poskusiti nekaj srkov iz steklenice. Ravno dovolj, da si je zmočil jezik. Pravzaprav je bila pijača tista trhla deska, skozi katero je padel v past. Dobro se je držal, dolgo časa se je dobro držal, ampak potem je bilo pa po njem ...

Kdo bi se spomnil vseh teh imen!

Ko je zaspal za mizo, sta ponj prišla Aleksander Baraničev in Rostoslav Tabuljevič, mesarja, ki sta delala ob strojih v kleti. To je šlo potem hitro. Zjutraj so potem že prodajali meso, sveže zrezke, zvečine stalnim odjemalcem, ti so jih potem prodajali naprej, ti pa potem novim preprodajalcem. To je bila utečena stvar. Vsak je nekaj zaslužil.

Ampak proizvodnja je presejala sramežljivo koketiranje z alkoholom in nočnimi čuvaji. Vsakdo je moral poprijeti ...

Bila je skupina študentov ...

Še najlaže je s skupinami. So pa tudi posamezniki, ki imajo slutnje, kajti so stvari, ki se jih ne da prikrivati. Zgodilo se je, da se je kar na lepem preveč mudilo – in potem se je zgodilo nasilje. A proti rejenim mesarjem je bil vsak odpor zanemarljivo odveč ...

Zvekli so jih v stanovanje in potem slavili konec boljševiskega režima, stresali šale na račun Stalina in rdečearmejcev, ki so pobegnili tako hitro, da se je iz samovarjev še kadilo. Nekdo je igral na klavir, drugi so se krohotali, hodili gor in dol po sobi, se dotikali kipcev, kitajskega, meissenskega porcelana ... Zunaj je zagrmelo, šla je k vratom, ker nikoli ne veš, mogoče je pa treba teči v klet ali je na hodniku ... no, to je potem trajalo nekaj časa, ker je Igor Andrejevič pritekkel z novo zlatnino, ki jo je ... V tem se je študentariji zazdelo nekaj sumljivo in so se začeli kobacati na ulico, prepevati, ker niti niso dobro vedeli, kje so, ali pa se jim je zmešalo, mogoče v deliriju ... Pogledala sem skozi vrata in potem poklicala mesarje iz kleti in ti so jih potem pobili na ulici in zvekli, kajti škoda bi se bilo odreči bogatemu plenu.

8. marca 1946 je Zinaida krožila po rajonu Črne reke in zagledala petletni deklici, kako se igrata. Približala se jima je in bila prijazna, kajti otroško meso ... je najokusnejše ...

Ponudila jima je čokoladne bonbone in jima predlagala, da bi se malo popeljale z avtom. Deklici sta jo zvedavo gledali in nista bili povsem gotovi...

Ustavila je prvi avto, ki je pripeljal mimo. Pohitela je, naložila otroka in potem zamahnila z bankovci pred šoferjevimi nosom.

Nepričakovano pa sta otroka začela tuliti, tuliti ...

Zinaida jima je spet tiščala bonbone, a ju ni mogla potolažiti.

Potem je začelo zanimati šoferja:

"Zakaj pa jokata?" ju je vprašal.

"Hočeva k mami!" sta se drli deklici.

"K mami ..." se je posvetilo šoferju. Pogledal je Zinaido in pomislil na vse zgodbe, ki so v tistem času krožile po mestu.

"Kdo pa je ta teta?" je poizvedoval naprej šofer.

"Ne veva, kdo je. Daje nama čokoladne bonbone in ne pusti naju domov!"

Spet sta se začeli dreti, Zinaida pa je hitela z denarjem in prosila šoferja, naj jih odpelje na natanko določen kraj. Ko je prišel na Dvorni trg, je Zinaida potegnila pištolo in potem je nastalo ruvanje. Avto je močno zaneslo, šofer je zatrobil, nato jo je močno udaril po roki z nekim orodjem, verjetno izvičajem ... Potem so pritekli mornarji in policija. Otroka so odpeljali, Zinaido pa odvedli v vojaško komando mesta.

/Potem pride še tisti sklepni, žalostni del, ki bi ga najraje pozabil, a Rezar ..., ki je pravi sadist, si tega najbolj želi in pri tem vztraja. To misel profesor zabeleži na robu in pove, da ni ravno vzgojno, da bere takšne zgodovinske knjige, kot tudi ni najprimerneje, da se o tem pogovarja z drugimi in da pogreva tako okrutne zgodbe. Mrtve naj prepusti preteklosti ... No, in potem tisto sicer le ustno Rezarjevo oporekanje, češ da prav zaradi te civilizacijske sramežljivosti takšno početje pozna svoje vsakokratne recidive. Zdaj, kako takšno razmišljanje ne bi pogrelo profesorja, ki pa je vendarle bil nekaj starejši, torej avtoriteta, in je vedel, kaj je etično ... čeprav je vedno trdil, da je pripovedovalčeva dolžnost, da ohrani verodostojnost za vsako ceno, sicer je bolje, da ne piše ... In ti otroci, oni morajo odrasti, mar ne?/

In na zaslišanju, ki je bilo znana sadistična predstava za izbrane aparatčike, preden jih v obrednem, peklenškem slogu *passo-contrapasso*, greh in povračilo, razkosajo:

"Udarite po Igorju Andrejeviču, dokler vas ne prosi usmiljenja!" In mesarji:

"Ampak zakaj? To je dober človek, rešil nam je življenje. In ne le nam, ampak še mnogim drugim ..."

"Krutkov, kaj ste bili po poklicu pred vojno?"

"Bil sem profesor geografije."

"In vi, Voronko?"

In Voronko je molčal, dokler niso drugi povedali, da so mu ... med zasliševanjem izruvali jezik. (Kos mesa več ali manj, pri toliko količinah ...) Zdaj drugi govorijo namesto njega. Ampak njegovo pravo ime je Marmulov, Žoržik Marmulov! Veseli Dagestanec, trgovec z ukradenimi predmeti!

In Beriija potem, naj Zinaido Pahomovo prebadajo s posebnimi iglami, izdelanimi nalašč za to priložnost. Prebadajo skoz in skoz ... In ker Igor Andrejevič odkloni, ga potem Abakumov – da pokaže, kako se stvari streže – pobije s konjsko pestjo, kakor navaja vir* ... in se sam loti prebadanja Zinaide ... dokler ta ne izgubi zavesti ...

In Beriija za konec, da ne bi ostali brez dela:

"Danes ji po zaslišanju začnite ruvati zobe!" ...

Predstava, ki je ne bi zamudili znani krvniki, ki so pobijali tiste, ki so pobijali in jedli brez prave filozofske utemeljitve, se pravi, brez pravega *Kapitala* in brez tiste obrednosti, sicer značilne za partijske kampanje, v katerih so se ljudje spreminjali v ... dim, v idejo, v spomin, v *kot bi se mi sanjalo*.

Molotov, Ždanov, Malenkov, Beriija, Višinski, Abakumov, Kobulov, Vlodzimirski, Dekanozov, Rjumin, Serov. Kobulov? Ta bi bičal kar takoj, a so ga ustavili ...

Molotov si briše potne srage ...

---

* Gendlin, *ibid.*, str. 445.

Ždanova popade astmatični napad ...

Malenkovu je postalo slabo.

Boris Mihajlovič, Igor Andrejevič, Vjačeslav Mihajlovič, Andrej Januarjevič, Lavrentije Pavlovič in Vera Aleksandrovna, katere zasluga je, da se je ohranilo pričevanje o teh ljudožercih, torej ... o ljudožercih nasploh ... torej pričevanje o stvari, ki je bila zvečine zasluga njenega ljubimca, Josipa Visarionoviča Džugašvilija ...

/So podrobnosti, ki jih bomo zamolčali, kajti bralcu bi nedvomno škodovale ... vendar za konec še nekaj dialoga .../

In potem, ko so hoteli iz njih izvleči ... kesanje ...

"Državljan Višinski, jaz ne vidim razlike v uničevanju ljudi. Vi ste pobili milijone ljudi ... tako rekoč brez haska ... Mi pa smo ljudem podaljševali življenje ...."

Vse drugo je licemerje.

/Rezar si je izbral iztočnico kot nevesto. Toda če komu ni kaj prav, ima še vedno možnost ... Na koncu maše je duhovnik vedno prebral ženitovanjske oglase, pri tem je vedno navedel, da oznanja ženitovanjsko namero enkrat za enkrat ali enkrat za trikrat etc. Če si otrok, tega še ne razumeš, odraslim je to bolj jasno: če je imel kdo kakšen zadržek, ga je lahko sporočil duhovniku, in če je bila stvar tehtna, potem so lahko ženitovanjske priprave padle v vodo ... Izročilo pa govori tudi o drugih stvareh, recimo o tem, da mrtvi nič ne veljajo. Še manj pa njihova herojska dejanja ... Le živi. Konec sporočila./

Igrala sem se leti-leti

igrala sem se slepo-miš

Še vedno ni to, je menil profesor, kajti če sam ne doživiš ... Če vzameš recimo ... ta bi bil sposoben napisati svojo ... njegovo ... zgodbo.

Zdaj že iz Bileče ...

In ti boš meni ponoči trkal na vrata

Že trkaš? ... Zakaj se ti tako mudi, Cuznar, zakaj je tako vroče? Zakaj vas sploh briga, kaj imam povedati?

Sem znal biti tiho, ko so me pretepali v Kamniku?

Ti boš trkal, ti ...

Ti ne boš nikoli ...

Odložil je torbo in zložil liste na mizo. Zdaj je poiskal .... Je o tem že pisal? Samo poiskati mora, če ne med listi, potem po spominu ...

"Tega bi pa Cuznar popisal! ..."

Cuznar?

Cuznar, Cuznar, o jebenti, še tega se je manjkalo! Saj ta je pa popolnoma podivjan! Držžžte ga! Ves masten je, kar teče mu iz las! Zmešalo se mu je, blede, zobe stiska in skozi nje cedi slino! Vseeno mu je, če ga ubijejo, če ga mlatijo, mučijo, pljuvajo, vseeno mu je! Ta nas bo, če ne bomo mi njega ... se je vračalo profesorju v spomin.

Za drobno šalo, če se tako vzame, so fanta odpeljali na Goli otok. Čveknil je nekaj takega kot, kaj bodo zgradili, ničesar ne bodo zgradili, nekaj v tem smislu. Vodovod, vinovod, plinovod, hlebovod, saj veste, kaj bi pogrevali te besedne igre o zlati dobi, zlatih teletih ... Samo pobrali so ga, spotoma – že sicer je bil njihov sopotnik in tako gre potem to – in potem na arhipelag Goli, med poštenjakarje in med udbovsko nesnago, med morilce, med tiste, ki so bili prisiljeni, in med tiste, ki so iz veselja do stvari ...

Kam daleč ... .. daleč je padel ....

potem ko je bil mobiliziran in na fronto poslan ...

Kako dolgo, samo kako dolgo je padal, če samo pomisli, kako dolgo in še kar in kar naprej, samo da je odprl oči ...

Ko enkrat začneš padati, potem se ne ustaviš.

Naj te ustavi pajkova mreža?

Kolikokrat so mu rekli, naj dvigne roke in pokaže, ali nima mogoče tetoviranih pazduh, krvne skupine. Poniževalno, a že davno tega je počel to samodejno. Vedno se je našel kdo, ki je prišel na to misel. Sleci srajco, dvigni roke!

Zdaj se boš dokazal, da si domoljub. To so znali, o tem danes molčijo in profesor se je tiščal vkup, da ne bi slišal glasov. *Fantek, samo hitro opravi, da ne bo bolelo*, mu je z brevirjem v roki rekel na stezici duhovnik, ki ga je peljal ubit. Pa potem te besede, pa te oči, če se tako vzame, te so potem samo še večje, v temi, kajti napnejo se, to je naravno, da bi kaj več videle, da bi sploh kaj videle ... Ko pa se obesijo nate ...

Zbudijo te. Tresejo te za gleženj, dokler se ne prebudiš, potem spokajo...

Nemški vojak.

"Po deželni cesti je korakal vojak ..."

In zdaj doma na dopustu, kaj boš? Boš šel nazaj kot Žibert? Mogoče je to bolje. Boš pobegnil na Koroškem kot Sirčev Francelj, da te ujamejo, zaprejo v Celovec, na smrt obsodijo, pomilostijo, da si potem do konca med kaznjenci, čistiš latrine, vlačiš mrliča s fronte, koplješ strelske jarke ... *Wo sind die Partisanen* in nemška uniforma sta bili dovolj, da je ubogega prisilnega mobiliziranca na dopustu pri poskusu bega iz vsemogočne in nepremagljive nemške vojske izdal zavedni vindišar, koroški Slovenec, kmet, ki mu je najprej ponudil vrček mošta ... /14. 4. 1944 pobegnil, 15. 4. ujet, 16. 4. že v zaporu v Celovcu./ Takšni smo. Hočem reči, tudi takšni in tudi s tem, s to našo ljubeznijo do Nemcev se moramo pobahati, s to našo ljubeznijo do Avstrijcev, do Tirolcev, do Bavarcev, do Saksov, do Brandenburžanov, do Porurcev in vseh drugih s Spodnjega Saškega ...

Poljska, Ukrajina, pa kdo se bo pretepal za te prostrane pokrajine, ki še tem domačinom nič ne pomenijo. Pa kaj bodo Nemci s tem prostranstvom? Prav gotovo pa nimajo Slovenci s tem kaj početi in recimo še manj on, ki ga sploh ne veseli delo na polju in sploh samo opreza za obronki, skrivališči in drobnimi izboklinami v reliefu, ki omogočajo, da izgine od glave do peta ...

Vrgel je kapo v zrak in zavpil: "Ne boste me več videli, nikoli me ne boste več videli! Saj ja ne mislite, da bom še kdaj prišel sem!"

Vse je smrdljivo, treba je oprat sebe, obleko, prezračiti duha. A kaj, ko zaudarja, vsenaokrog, in potem vonj po gnitju, samo če obrneš mrliča. Težko so sproti pokopavali ...

Daleč je, to je vse, partizani so blizu, gre od vrat do vrat, zato bo bežal, tukaj bo bežal, pa naj bo, kar bo. Nad hišo ni krvi, nikogar ni pri belih, ničesar nimajo, kajžarji, torej niso sumljivi buržuji, razredni sovražniki. Zbežiš, se preoblečeš, pozabiš, prespiš. Poješ, pustiš za seboj.

In ti boš meni ponoči trkal na vrata ...

Pa ni bilo tako.

Ni bilo čisto tako. Najprej so ga zgrabili, oklofutali, slekli in mu vse pokradli. Se ve, malenkosti, drobne stvari iz nemške vojske, koristne stvari... In še drugo. Stikali so za hrano, vmes pa so ga topli in zmerjali z vohunom, raztrgancem, pritepencem, nemškim hlapcem, ciganom, capinom, barabo, svinjo ...

Potem so mu pobrali obleko.

Zaprli so ga v drvarnico in tam je gol obtičal med tistimi, ki so bili že na smrt obsojeni, in drugimi, ki še niso vedeli, ali bodo takoj na svobodi – to so upali in to se praviloma nikoli ni uresničilo, razen če je človek bežal – in pa tistimi, ki so samo čakali, da jim povedo, kar so že slutili.

Potem so odkrili, da jim lahko koristi.

Te svoje domiselnosti so se razveselili. Z likvidatorji so tako vedno imeli težave, morali so opijati mlade fante, da so pobijali, ker so starejši imeli preveč predsodkov: niso bili v španski državljanski vojni, niso bili na akademiji Dzeržinskega in so nenehno godrnjali, da poznajo tega, da poznajo onega, da vedo za sorodnika tega, da je ta dal njemu nekoč nekaj za pod zob, da je z onim nekoč pil, da je bil ta .... celo dober po srcu, da zdaj ...

No, so mu rekli, če boš pobijal, se boš dokazal. Takega rabimo. Odločnega. Takoj mora povedati, ker ga bodo sicer, ob njegovi zavrnitvi ... ker so se tako že odločili ... In oni bodo imeli kaj za zapisnik. Z ujetniki imajo sicer vsi samo težave. Najprej ga zmlatiš, obljubiš, da ga boš spustil iz rok še živega, če bo vse priznal, povedal, koliko jih je bilo in predvsem, kateri fantje in od kod in s čim so pretili in podobno ... Potem se ga je najbolje znebiti, ker tako niso vredni ... in če ga ne boš danes ti, te bo jutri pričakal on, in to je najpomembnejši razlog. /Od tod še danes luč v profesorjevem oknu .../

Tako so šli k njemu s predlogom in on je sedel tam na drveh, v raztrganih spodnjicah in v kotu je bila sekira in potem še veriga, s katero so znali po potrebi koga zadaviti, če jih je znal preveč po strani gledati. Recimo Vombergarja. Nekateri so bili pač večji tega orodja ...

Izbira ni bila videti posebno velika, a prinašala je izhod ...

In tako se je začelo. /In če pomisliš, je rekel profesor, da si sklenil, da ne boš nikomur nič povedal, mar ni to dovolj velika kazen ... Pa vendar, katera kazen lahko odtehta to, da si vzel življenje!//

Vse se enkrat začne.

Vse se enkrat konča.

Najprej jih ni gledal in jih ni poslušal. Ne rabljev ne žrtev. Zdaj natanko ve njihova imena, zanimivo, zdaj, po toliko letih prihajajo ponoči in ga pokličejo po imenu in potem mu povedo svoje ime. Zdaj jih pozna že po

glasu in zdaj tudi ve, kaj so storili tako zločinskega, da so jih morali pobiti. Vse ve in pomirjen je. Zdaj je njihov.

In še to, da boste vedeli: ničesar mu nočejo.

Še lasu mu nočejo skriviti in mogoče ... je to slabo zanj. Kajti če bi mu rekli, terjamo to in ono, potem bi mogoče odslužil. Tako, kot pa je, se pa ne da odslužiti: preprosto, računa sploh ni.

Le tavajo, to je tisto. No, pa to tavanje, to beganje po teh gozdovih, in potem sedijo na robu tiste ceste in tarnajo in potem so nesreče in nihče ne ve, zakaj ...

Le Ana in ta mu je rekla, kaj boš pa počel, ko boš mene imel, in rekel ji je, jaz bom pa profesor, ker sem si vedno to želel in vse bom storil ...

A bil je tako slaboten in tako prestrašen in potem mu je rekla, a boš storil ali ne boš in nocoj imam tako slab občutek in tako naprej in zdaj to ve in spet ti glasovi in nekatere odžene, ker prihajajo v jatah, tako od daleč prihajajo, in če je lepo vreme, potem jih vidi že daleč na obzorju in včasih odidejo in lahko bi rekel, da popusti in da enostavno izginejo z vetrom, ampak to samo včasih. Ne more si vseh pripisati, ve pa, da so bili nekateri le bežne slike, in tako kot so pozneje pričali tisti z gradu, da je Žan rekel, samo malo bo zapeklo, in že je iz natrpne sobe za lase ujetnika in ga med vrati v glavo ustrelil ... Na tla ... Se pravi, na škofjeloškem gradu so vsako jutro takrat pometli dve smetišnici zob in tega niso počeli partizani z juga, Srbi, Dalmatinci in kajvemkakšni Hercegovci, ampak veseli Slovenci... Puklasti Miha? Žan More? Žan Horvat? Še kdo?

Na Teharjah, spomladi in poleti 1945, so ujete domobrance komunistični revolucionarji mučili tako: domobranci so morali stopiti tako, da je njihova glava prišla med vratno krilo in vratni opaž ... potem pa so z vratnimi krili butali po njihovi glavi ... Vsi niso prenesli njihovega kričanja. Nasploh so ujetniki slabo prenašali njihovo vpitje ...

Do zadnjega ... je bilo upanje.

V tistem transportu ni bilo več vojske. Kako se je mogel človek tako nesrečno znajti na tistem kraju, zdaj, ko so mislili, da je vsega konec in da gredo samo še domov, samo še tu pri Celju, na Teharjah se za kakšen dan oglasijo, očistijo orožje, raport veselim poveljnikom na konju, potem pa domov ... Kako se je to moglo zgoditi?

/Dobro, ampak zakaj človek ni preprosto odšel. Pustiš puško in greš. Malo podjetnosti. Drznosti. Izgovor, da moraš na poveljstvo in jo pobrišeš. Prosiš za premestitev. Rečeš, da si jih do zdaj že dovolj in naj še drugi ... A če je vseeno in če misliš, da je mogoče bolje, da bo odleglo, če je kaj slabe vesti, če greš naprej in potem še druge in seveda *samo ti to veš*, samo ti in nihče drug ... In drugim potem druge zgodbe, kaj so delali drugi ... In vprašaš se še, včasih, ko si v dobri kondiciji, če je bilo to potrebno in če bi to lahko minilo brez tistega silnega prelivanja krvi in ... če bo sicer to kdaj minilo, te *priskutne mrtvaške glave*, kot je zapisal neki pesnik, a je popolnoma res in še ... če se bo ta kri kdaj spremenila v vodo, v kar veruje, da se bo in se še bo, če se že ni .../

Cuznar ...

Sredi tiste poletne vročine, ta neogibni vonj po krvi in gnitju, vsepovsod trupla po tankovskih jarkih, ki še čakajo, da jih kdo zasuje. In potem tisti neskončni transporti, če se tako vzame, ti nenehni morasti transporti, vojske sem in vojske tja, Bolgari izropajo Maribor, nekdo krene na Slovenj Gradec, obkolijo umikajoče in jih začnejo transportirati in streljati, ta zla slutnja tekočega traku, to veselje nad vonjem po industriji, čeprav za zdaj samo po industrijskem pobijanju ... Toda v brezni je še veliko prostora in lahko bi pobili pol Evrope in komaj bi jih napolnili do roba. Narava je bila vedno na strani drznih ... dokler jih ni sama pogubila skupaj z njihovimi podjetji.

Pa vendar je zdaj pomlad 1945 in zdaj bo toplo 1945 in poletje 1945 in mir 1945. Zadišalo mu je po suhih klobasah iz domače shrambe ...

V zadnjem transportu ...

... to se ne bi smelo zgoditi, kajti vse do tega trenutka se je še dobro držal, in če se vzame, potem vsa ta literatura, od katere gotovo ne bo nihče poginil ... Vsa ta ljubezen do jezika, in če vzameš, da so bili paglavci in da so se mu režali, tisti, ki so bili najpredrzejši in so se poznali še od prej, in če poznaš tistega, ki je šel vseeno predaleč in se je jetnikom, namesto da bi jim dal piti, kajti prosili so kot ljudje v puščavi ... poscal v usta /in potem umiral dolga leta v bolečinah za zahrbtno multiplo sklerozo. In tako se vrača s povračilom .../ No, nekateri so bili objestni in te lahko pobiješ, ker še pred smrtjo izzivajo ... Drugi, večinoma je tako, komaj čakajo, kajti to čakanje ubija in potem si želijo, da bi hitro, in tako te kar priganjajo in potem se ti tresejo roke in strelivo ti leti iz rok in potem tisto nepotrebno

vpitje, nervoza, nemir in stražarji, ki se začnejo prestopati in prelagajo puške iz roke v roko in samo oprezajo, ali ne bo treba streljati, najprej v zrak, potem še po ljudeh, in tako ti od likvidacije nič ni ... Tiste, ki jih ponoči, Cuznar, ti boš skrbel za transport, tile so že precej izdelani in te odpeljite naprej, potem boste jutri prosti in potem pride inšpekcija iz Ljubljane, dotlej pa moramo pospraviti vsaj te oficirje iz kleti, ki so že čisto izdelani, in te boste ponoči naslednjega dne, ker nekateri so že skoraj mrtvi, pa jih dajte potem kar v tisti protitankovski jarek tam spodaj, ker je še dovolj prostora, in potem tiste, ki jih boste vzeli s sabo, odpeljite in jih v tistem jarku ob cesti, ker sicer ne bodo hoteli delati, imeli boste težave, tako pa bodo mislili, da jih boste spustili ...

V zadnjem transportu – od kod se je vzel – ta črni angel. In videl sem Boga in zdaj vem, da je bila Ana, še preden mi je povedala, da ji je tako ime, in videl sem jo, kako je iz Marijinih rok vzela Jezusa, in to so tiste besede na tistih ustnicah ... *Vedel sem, da je to konec in da nje ... ne smejo ubiti.*

Pomislil je, da bi mogoče lahko tvegala in jo poskusil rešiti. Oči so iskale oči in se lepile na vsakogar in na vse. Kje neki so hodili, kje neki je obtičal ta nesrečni transport, da pridejo šele zdaj, ko pravzaprav že razmišljajo o tem, da bo treba pospraviti, in jim je delo že prava šala, kajti navadili so se in zlahka ... Če bi mu dali taborišče za nekaj dni, da jih potem spusti domov, zato ker ne moreš po pokrajini, kjer ni več ljudi, ker ne moreš potem v gostilno in nikjer nikogar ni in sam piješ in potem te te sence gledajo iz kotov in to so očitki in to so že tako ali tako očitki in lahko nekaj storiš, da jih je manj, da imaš vsaj nekaj družbe, kajti vsak ti hoče povedati, da bi lahko trčil na zdravje s tabo, da zdaj pa ne bo, ker ne more, in te še kar naprej gleda in sploh ne obrne oči proč s tebe in še kar te meri ...

Spominja se, kako ga je polil znoj. Ga je prepoznala in mu to povedala s tistim strmim pogledom? Je rekla, ne bojim se smrti, ne bojim se, če me boste mučili, če se boste trapali z mojim mesom? So ljudje, ki jih to izzove in pravijo, rokavica je vržena in potem človeka udarijo po obrazu in mu ukažejo, naj gleda v tla, in tako so prišli drugi, ki so jih pogledali, ali so gledali v tla, in ti so jim zdaj rekli, naj pokleknejo, in potem so prišli tretji in ti so jih dobili klečati in s pogledom v tla in ti so jih potem postrelili

v tilnik in tako si niso gledali v oči, kot so rekli Nemci, a da eksekutorji niso prenesli ponižujočega položaja žrtve, preden so jo ubili, skratka, eksekutorji so tudi občutljivi, so zapisali in zato so jih potem spet pobijali stoje. Tako kot tisti junak, ki jih je pobijal pred cerkvenim zidom ... In gledati so morali v steno ... Pa se je čez leta spovedal in med drugim dejal, da je sicer vsak gledal v cerkveni zid, še prej pa je njemu pogledal v oči in tako zdaj povsem razločno, do gube natančno, vidi vsak obraz in vse nitke med lasmi, slino v koticčkih ust in namero, da bi nekaj rekel, nekaj vprašal ...

Bi skoraj rekel, da mu je bilo nerodno, kot bi kdo prišel na obisk, kot je to poznal še kot študent, če je kdo prišel naokoli, kot se reče v naših krajih, če boš kaj hodil naokoli, se pa oglasi pri nas ... Zdaj se nihče ne oglasi pri "nas". In če ga kdo sreča, mu z obraza bere, da bi ga rad vprašal, ali velikokrat pozabi luč, namerno ali ne, a se ga ne upajo vprašat ...

To ni dobro.

Sprva je razmišljal, kako bi obdržal stražarje budne, zdaj pa se je začel ukvarjati z mislijo, kako bi jih uspaval. Nekaj stori že rutina, da je človek manj pozoren. Potem pa vse te množice ... Ampak taboriščna uprava, videli so jo. Ne moreš k njim in jim preprosto reči, tega človeka pa ne boste, tega pa ne morete, *ker je to obveza do okoliščin in na te nimaš vpliva* in to je preprosto in temu nekateri rečejo tudi zakon. Premišljuje o tem in spoznali boste resnico! In če te po levem licu, mu nastavite še desno! In to je tudi zakon!

Zalotil se je, da jo gleda tako, da je mislil, da ga ona ne vidi – in še manj sluti – in prišel je do sklepa, ki se mu je zdel tako pomemben, da je dopustil še njegov odmev v glavi: *Tole bom jaz vzel. Vsakdo je vzel nekaj zase, tole bom pa jaz. Tole je moje.*

Drugi ne vidijo, da je Ana, in zato je tako, zato se nadaljujejo ti transporti, ta gonja brez konca, to zmerjanje, to pobijanje. Sodba kar počez, kakor košnja trave. In če je Ana, potem je tu še Marija, Jezus ...

"Cuznar, menjava straže!" se je zadržal poročnik Tomo.

Od kod pa on?! se je zdrznil. Saj to ni v njegovi pristojnosti! Stresel se je in pohitel ...

Vstal je in šel mimo nje, znojen, lepljiv: oči so ujele oči in sporočilo je bilo jasno enoznačno – *ti mi lahko pomagaš, jaz ti bom pomagal*. Začutil je prste ob njenih laseh (*frôler*) in na hodniku je nesel roko bliže, da bi opazoval ...

Samo on je očitno videl, kaj se je zgodilo: Ubili bodo Boga, ubili bodo družino, vse bodo pobili med vsemi drugimi in niti vedeli ne bodo, ker sploh ne gledajo, ker so slepi in rabijo še več krvi, da bo še več krvavih pen, da bo to mogoče odrešitev za krivice njihovih prednikov. In če ne to, zakaj potem? In kaj ima on pri tem? In kaj ima on pri tem, če pobijajo božjo družino?

Pomembno – koliko časa je še ostalo?

"Za pomoto gre. Poznam jo iz naše vasi. Zagotavljam vam, bila je aktivistka, terenka, preverjen kader, poslali naj bi jo bili na šolanje za kontraobveščevalko v Gradec v Belo krajino, pa jo je zadržala sovražnikova protiofenziva ..." bi lahko rekel, a kaj, ko bi mu odvrnili: "Lažeš! Poglej te papirje! Še tebe vržemo v jamo, kot bivšega nemškega vojaka! Kaj si jih samo pobil talcev po Ukrajini, kdo bi vedel!"

Ni mogel tako tvegati, ampak preprosto pred vrata, pa hop, teci! Brž ko te zagradi tema! Teci, kot da si brez teže! Ne oziraj se nazaj!

In če ju zalotijo?

Zdaj, pred svobodo, se pravi, da svoboda že je, že zdaj, za nekatere. Zanj bo vsak čas, samo še malo potrpljenja. Mogoče je to zadnji transport in potem domov. Pa mir. *Pred čebelnjak, pa žužnjanje, pa da mi dajo vsi mir. Nič ni bilo, nič ni, nobenega ropota. Imam celo glavo? No, torej?*

Ampak, sveta družina? Ali bo kaj takega dopustil? Navsezadnje, Ana bo njegova žena. Mar niso njene oči govorile o tem? Mu ni bilo tako iz kart napovedovano? Zdaj je jasno ... Lahko bi šel celo v štab, raportiral in povedal. Resno bi se zamislili, zelo resno. Posledice so lahko hitre in *dovolj daleč so šli in vse so že nastlali in s trupli nagačili te protitankovske jarke in opuščene rudniške jaške ...*

Ne. Ne more izprositi svobode za te bronaste figure, za te iz belega alabastra, iz belega brona klesane figure, ki so tako spokojne, ki so prišle očitno umret zanje, pobijalce, oh groza, zanje so prišle umret ...

Ne. Ubili ga bodo. Rekli bodo, da se mu je zmešalo. Takšen ni zanesljiv. Ubijajo ga kar tukaj, v kleti. Takoj. Še obrniti se mu ni treba. Sploh ne bo vedel, kdaj bo umrl. Potem pa – adijo, zeleni travniki, pa lipa domača ...

Ne, ne bo Bog posegel, da bi pospali, on pa jih izvleče kot vile, metulje. Če so prišli umret, potem ne more motiti. A kaj, če so prišli preskušat njih, kristjane, ki sodelujejo, pa nimajo moči, da bi ... se uprli? To bo ...

Naslednjega jutra je šel v sobo gledat ... in glej! Ni je! Zdaj ga je polil mrtvaški pot: ponoči so jo odpeljali, psi! Izživljali so se na njej, jo posiljevali in niso vedeli, da je sveta družina! Kaj vedo, ti osli!

Ves leden je šel vprašat v štab, ali so bili ponoči kakšni premiki, deportacije, likvidacije ...

Ne, a stražar je zjutraj prijavil pobeg manjše skupine. Ne morejo daleč, sestradani, pretepeni, kot so. Verjetno jih že imajo. Mogoče so jih že postrelili, še bolje, če jih vrnejo semkaj, da jih pobijemo potem skupaj z drugimi ...

Cuznarja je polilo. *Ah, ti psica! Domenila se je z nekim drugim! Noče moja biti, torej! S tem pa nisem računal ... Pride njen fantič in brž skoči v objem! Nič ne bo iz tega!*

Pograbil je povodec prvega psa stezosledca, zanesljivega ovčarja, in se pognal skozi ograjo, z žico preprejeno ... Zdaj so ga spet popadle misli o rešitvi, ki se je tokrat ponujala po božje enostavno in gladko: Ko jih stražarji vodijo nazaj, jih prevzame on z izjavo, da jih pelje likvidirat! Naj jih prepustijo njemu! Ko se z njimi oddalji, jih izpusti. Sam sicer ne more domov, ampak ... Kaj, če jo zaloti s kakšnim rdečeličnim ženinom ... Ubije potem samo ženina?

Pes je grabil za povodec, ko sta tekla čez visoko travo. Ko sta prišla v gozd, sta se oddaljila od obronka. Sedel je na štor, privezal psa in še enkrat vse skupaj premislil. Mogoče bi jim postavil zasedo, ko bi se vračali? Sveta družina, očitno samo sveta v njegovi glavi. Kje bi bežali, če bi to res bili, tako? Ampak, saj prav v tem je stvar – naredijo te krivega. Videl je to. Celo taki, ki so bili očitno inkriminirani, vendar brez sodnega postopka likvidirani, brez pravice do zagovora ...

Ko se je vrnil v taborišče, so pobegle že privedli nazaj. Prijel se je za glavo ob misli, kako jih bodo pretepali. So jih mogoče že, če jih pogleda, če si jih upa pogledati od blizu ... Spet se je srečal s pogledom in zdaj ga je speklo: *nisi pomagal*. Začutil je znojenje podplato in z očmi odvrnil, *nisem ti še utegnil pomagati, razumeš! Jutri je nova priložnost ...*

Navsezgodaj so jih začeli nakladati na kamione.

Mogoče je prišel ukaz, da je treba taborišče čim prej likvidirati. Mogoče je vse skupaj postalo nezanimivo, to mučenje, to počasno umiranje.

Suvali so jih in pretepali ter vezali s telefonsko žico. V zapestju, za komolce. Kričali so nanje, porivali, suvali s puškinimi kopiti ... Le da ...

Le da jim je zmanjkalo par ... za Ano.

Niso je zvezali, ampak so Cuznarja določili za njenega stražarja.

"Na koncu kolone bosta šla. Saj bo vsega hitro konec. Še malo!"

To je bil pogreb.

Če bi tvegala, recimo, da bi skočila s tovornjaka, to bi bilo mogoče še uresničljivo. Ampak takoj za njimi je vozil naslednji kamion in tudi tam so bili stražarji, tako kot povsod. In v strahu za svoje življenje hitro pobijejo pet drugih! Vožnja bo kratka, vsak čas bomo prišli na cilj! Kako, da sem zamudil ... Če bi jim na hitro razložil, zdaj, da jih preprosto ne morejo pobiti, ker teh ljudi ni na listi, ker so *sveta družina*, kajti če je tukaj Ana, potem so nekje še drugi ... Že je skoraj vstal, a se je premislil, saj jih je videl. Slabo razumejo, in če kdo nerazločno govori, jih vse pomečejo v jamo. Od jeze. In če bi jih hotel na usmiljenje, mu lahko odvrnejo, kaj naj potem z drugimi, ker bi potem bilo krivično in ker je krivično do tistih, ki so že v črni jami opuščene rudnika. In kaj bodo rekli drugi in tisti, ki jih ni tukaj in so ukazali, naj jih pobijejo, in bodo zdaj najeli četrte, da bodo pobili te, ki jih ti niso skupaj z njim, stražarje in strojničarje, ki morajo tako zgodaj zjutraj, ko so še dolge modre sence po teh pomladnih dolinah ... Ni si upal dvigniti oči, ker je vedel, da ga čaka pogled, in vedel je, da si Ana misli, da se je lotil tveganega podjetja, ker je niso zvezali tako kot druge, a to je le neuspešno in varljivo upanje, ki ji bolj škoduje, kot koristi, kajti vedeti bi morala, da je to podarjeno naključje, in morala bi ga izkoristiti tako, da bi se pognala in izginila v gozdu, tam je gotovo

ne bi našli, saj nimajo psov in potem bi bila vsaj majhna možnost, da jo še kdaj vidi in da ne konča v tem krvavem, obupnem blatu ...

/Neuspešen, Cuznar, vedno si bil neuspešen, zdaj mi je jasno. V šoli si se težko učil, zdaj igraš profesorja, ampak takšna je usoda: vsakdo se gre učiti tistega, za kar ima kar najmanj nadarjenosti. Tisti, ki je to spoznal, tisti te je prečital ... Moral bi ostati med njimi ... likvidatorji. Profesor .../ Pometali so jih s kamiona in sproti pretepali.

Zakaj ne zbeži. Mogoče je sploh ne bi pogrešili ... Mogoče bi bila zanje nevidna ... Tole križanje tule, sredi te zanikrnosti ...

"Cuznar, ti boš zadnji! Pazi na tisto psico, ki ni zvezana!"

Ni je bilo kolone, ki bi bila upodobljena s tako malo svetlobe, a bi se tako izrazito zarisala človeku v spomin. Spotikali so se, a so jih spet pretepali in tudi Cuznar je moral vpiti in biti surov, saj so ga drugi videli in gotovo bi povedali ... Res bi povedali, čisto zares ...

Tako sta šla na repu kolone ...

In mučno je bilo in zazdelo se mu je, da vidi njene oči, in prošnja, zdaj že jasna, mene se boš vendarle usmilil. In spet se je jezil in prijel jo je, in zdrznila se je, in obrnila sta se, a sta jih zaslišala za seboj, v temi, čisto jasno, glasove, ki so prihajali za njima ...

"Ti boš moja! Tako mora biti!" *Tudi jaz moram nekaj imeti, pa čeprav od svete družine, pa čeprav samo večni ogenj pred podobo matere božje, kajti tule je brezno ...*

In potem tisti beli obraz v temi, ki ga ne more pozabiti in se včasih v sanjah skloni nadenj ...

"Kaj? Ne! To pa ne! Nikoli!"

Cuznar je odrevenel. Tega vendar ni pričakoval, da bi jo moral na silo reševati ...

"Kako vendar!!! Za življenje gre! Za tvoje! Zdaj je priložnost! Tukaj skočiva v stranski jašek in potem pobegneva, ko izginejo!"

"Ne! Ne! Sebe poglej! Poglej svoje krvave roke! Vse sem premislila! Tvoj dotik in tvojo bližino! In ti boš meni ponoči trkal na vrata? Nikoli!"

Cuznar je zarjul.

Ni je več videl.

Kmalu je ni več videl, kajti hitro so jih pometali v jašek. Kar žive.
Med seboj zvezane.

Kot ringaraja.

Zdaj je bila že noč.

Profesor je legel in zaspal.